

MIRKO BILANDŽIĆ, SJEVERNA IRSKA IZMEĐU RATA I MIRA, Golden marketing- Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., 479 str.

Željko Karaula

Banovine Hrvatske 26b

HR - 43000 Bjelovar

zeljko.karaula@bj.t-com.hr

U posljednje vrijeme na hrvatsko tržište knjiga stiglo je dosta knjiga koje se bave irskom poviješću ili razmatranjem "irskog problema". Nakon što je objavljena "Povijest britanskih otoka" Jeremy Blacka, pojavila se "Povijest Irske", sinteza radova uglednih irskih povjesnika, većinom s Trinity Collegeu iz Dublina, koja tumači irsku prošlost s mnogih povijesnih kutova i pravo je mjesto za svakoga tko želi ući nešto dublje u irsku problematiku. Ubrzo zatim pojavila se ova knjiga, ali sada domaćeg autora, Mirka Bilandžića, koja je zapravo njegova doktorska disertacija obranjena na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, na kojemu je autor i asistent. Iako ova knjiga prvenstveno obrađuje one instrumente koje je vlada Velike Britanije upotrebljavala da riješi sjevernoirski "gordijski čvor" od početka suvremenog sukoba, dakle, "krvave nedjelje" 1968. godine, nikako u njoj nisu zaobiđeni ni pravi uzroci tog sukoba koji sežu u daleku prošlost. Detaljan pregled, geneza i razvitak strategijskih instrumenata te institucija i političkih organizacija, geostrateških i sigurnosnih problema koji su djelovali i djeluju u sjevernoirskom sukobu, čine ovu knjigu prvom domaćom cjelovitom studijom o "irskom problemu".

Knjiga je, osim uvoda, podijeljena na osam poglavlja. U prvom poglavlju (Opći podaci, str. 33 - 62) autor donosi, uglavnom, detaljne statističke podatke što se tiču narodonosnog, religijskog, politički-teritorijalnog ustroja te gospodarstva Irske, Sjeverne Irske i Ujedinjenog Kraljevstva. Tako konstatira, prema popisu iz 2001. godine, da u Sjevernoj Irskoj živi 53% protestanata, 43% katolika i 3% ostalih. Središnje političko pitanje u Sjevernoj Irskoj glasi: zadržavanje postojećeg statusa Sjeverne Irske unutar Ujedinjenog Kraljevstva ili stvaranje jedinstvene "Irske Republike". Iako ima samo 5,8 % površine Ujedinjenog Kraljevstva, te samo 2,9 % stanovništva, od ukupnog, Sjeverna Irskina je postala neuralgična točka Ujedinjenog Kraljevstva.

U drugom poglavlju (Pozadina sukoba u Irskoj, str. 65-101) ukratko je prikazana povijest Irske od naseljavanja irskog otoka keltskim plemenima 400. godine prije Krista pa sve do osnut-

ka Slobodne Države Irske 1922. godine. Ovo poglavlje nudi prikaz objašnjenja suvremenog sukoba u Sjevernoj Irskoj. Protestanska Engleska u vrijeme kraljice Elizabete I. krajem 16. stoljeća, u svojoj bojazni da bi kontinentalni susjedi mogli iskoristiti katoličku Irsku kao stražnja vrata za napad na Englesku, provela je tzv. politiku "plantation" (kolonizacije), koja predstavlja čišćenje domicilnog irskog pučanstva iz nekih područja zemlje, konfiskaciju njihove imovine, te naseljavanje tog područja pouzdanim doseljenicima iz Škotske i Engleske (protestantima). Takva politika dovela je na području sjevernoirske pokrajine Ulstera do stvaranja sasvim nove protestantske zajednice koja je, zahvaljujući posjedu zemlje, postala nova politička elita Irske. Protestanti sebe doživljavaju kao zajednicu koja ima zadatak civilizirati zemlju i osigurati je za potrebe britanske države. Katolicima nije bilo dopušteno obavljati javne poslove, glasovati, baviti se raznim profesijama ili kupovati zemlju. Zbog takvog

njihovog položaja, započeo je otvoren proces katoličke emancipacije pod vodstvom Daniela O'Connella u prvoj polovici XIX. stoljeća, kojim je uspjelo vratiti katolicima osnovna prava, ali je pokret pao na pitanju irske samouprave. Vodstvo irskog pokreta je preuzela Irška parlamentarna stranka pod vodstvom Charlesa Stewarta Parnelle koji je namjeravao uspostaviti irsku državnu samoupravu ustavnim/političkim putem. Iako je djelomično imala uspjeha (britanska vlada je tri puta stavljala na dnevni red Donjeg doma pitanje irske samouprave), nije ostvarila svoj glavni cilj. Takvo odugovlačenje rješavanja irskog pitanja dovelo je do osnutka nekih ekstremnih organizacija (IRB-Irsko republikansko bratstvo, Sinn Fein), koje su naumile srušiti britansku vladavinu u Irskoj nasilnim putem. Dignuvši u Dublinu poznati uskršnji ustanak 1916. godine, kada je 1500 irskih dobrovoljaca (kasnije IRA - Irška republikanska armija) zauzelo centar grada, tokom I. svjetskog rata došlo je do njegovog slabljenja i brutalnog sloma. No, Sin Fein je zadobio potporu katoličkih Iraca. Dobivši većinu glasova u Irskoj 1919. godine, Sin Fein je odbio zauzeti svoja mjesta u Donjem domu britanskog parlamenta, te je u Dublinu osnovao vlastiti parlament na čelu s Eamonom de Valerom. U nemogućnosti da slome IRA-u, britanska vlada je ponudila kompromis. Donesen je zakon o Slobodnoj Državi Irskoj i Sjevernoj Irskoj koja je trebala ostati dio Ujedinjenoga Kraljevstva, čime je irski otok zapravo podijeljen. Takvo rješenje je prihvaćeno 1921. godine u irskom parlamentu, nakon što je dio zastupnika-nacionalista napustio zasjedanje, čime je stvorena slobodna irska država.

Treće poglavlje pod naslovom (Početak suvremenog sukoba, str.105-127) opisuje izgradnju nove države koja je pretrpjela dvogodišnji građanski rat, koji je odnio nekoliko tisuća života, jer se nacionalisti nisu pomirili s podjelom otoka. Preuzimanjem vlasti 1932. godine, Eamon de Valera pokreće ekonomski rat s Britanijom kako bi se riješio ovisnosti o britanskom gospodarstvu. Rat je završio sporazumom 1938. godine, u kojem su Britanci popustili, imajući probleme sa sve jačom nacističkom Njemačkom. U Drugom svjetskom ratu Irška je bila neutralna. Dotle se u Sjevernoj Irskoj provodi politika "getoizacije

katolika" kako bi ih se lakše kontroliralo, koji su i inače potpuno obespravljani (nezaposlenost katolika je dvostruko veća nego u protestanata). Takav položaj katolika u Sjevernoj Irskoj dovodi do osnivanja pokreta za građanska prava, koji od 1968. godine provodi protestne marševe katolika. Incident od 30. siječnja 1973. godine, "krvava nedjelja", kada su pripadnici britanske vojske ubili trinaestoro sudionika jednog takvog marša, uzima se kao početak suvremenog sukoba u Sjevernoj Irskoj. Taj "incident" demaskirao je ulogu britanske vojske u očima sjevernoirske katoličke zajednice, koja je bila poslana od vlade u Londonu da razdvoji zaraćene etničke frakcije. Istovremeno dolazi do podjele u vodstvu IRA-e, Službenu IRA-u koja je zagovarala politiku nenasilja i Privremenu IRA-u (*Provisional IRA - PIRA*) koja je zagovarala nasilne metode djelovanja. Od tada nasilje PIRE-e i protestantskih lojalista na ulicama Belfasta i mnogih sjevernoirskih gradova ne jenjava, pri čemu dolazi do stradanja mnogih civila.

U četvrtom poglavlju (Karakteristike sukoba u Sjevernoj Irskoj, str. 131-164) autor pokazuje da, bez obzira na različita shvaćanja sjevernoirskog sukoba, razina praktičnog promatranja dokazuje da je to zapravo rat, koji je u razdoblju od kraja 1969. do kraja 2001. godine odnio 3.523 života, dok ih je 46.753 ranjeno. Nakon razmatranja religijskog, gospodarskog i psihološkog aspekta sukoba u Sjevernoj Irskoj, autor donosi dominirajuće interpretacije sukoba unutar dvije suprotstavljene zajednice. Dok unionisti (protestanti) problem vide u nepriznavanju od strane katolika njihovog prava na samoopredjeljenje i u posezanju Republike Irske za njihovim teritorijem, nacionalisti (katolici) govore da Britanija snosi odgovornost za podjelu Irske i da su protestanti nanijeli razne nepravde katolicima, te da je to razlog njihovog zalaganja za ujedinjenjem otoka.

Poglavlje pod naslovom (Osnove nacionalne sigurnosti Ujedinjenog Kraljevstva, str.167-223) prikazuje strukture vlasti i upravljanje sustavom nacionalne sigurnosti. Posebno se prikazuje vojna komponenta u tom sustavu, zatim i obavještajna. Britanska Služba sigurnosti formirana je početkom 20. stoljeća i grana se na pojedine spe-

cijalizirane službe. Tako je središnja protuobavještajna služba MI-5 (*Military Intelligence*) zadužena za ostvarenje britanske nacionalne sigurnosti i direktno je odgovorna ministru unutarnjih poslova. Druga služba MI-6 je odgovorna za obavještajno djelovanje izvan britanskog otočja. Diljem svijeta postoje područni centri (*stations*) za određene države. Zatim postoji služba GCHQ koja je zadužena za prikupljanje strategijskih podataka kontrolom inozemnih komunikacija, te zaštitom vlastitih. Kao dio Ministarstva obrane postoji DIS-obrambeni obavještajni stožer koji ima primarno analitičku ulogu. Treba naglasiti da svaki vid vojske ima svoju obavještajnu agenciju, tako pomorske snage imaju NI (*Naval Intelligence*), zračne snage AFI (*Air Force Intelligence*) itd. Što se tiče Sjeverne Irske u njoj djeluje policija Sjeverne Irske i Irska kraljevska pukovnija, a njima se pridružuju razne lojalističke organizacije.

Šesto poglavlje (Političke i oružane organizacije u Sjevernoj Irskoj i njihova organizacija, str. 227-271) donosi detaljnu razradu rada tih političkih i oružanih organizacija obiju zajednica, njihove metode djelovanja, te genezu njihove povijesne uvjetovanosti. Poseban fenomen sjevernoirskog društva su parade, iako nenasilne manifestacije, u konačnici posluže kao uvod u njih. One se organiziraju u ime prisjećanja na različite povijesne događaje, čija je interpretacija jedan od temeljnih uzroka antagonizma između dviju zajednica. Slaveći svoje pobjede, sudionici marševa često prolaze kroz većinska naselja druge zajednice izazivajući provokacije. Glavna oružana snaga katolika, IRA-Irska republikanska armija, od svog se osnivanja bori protiv britanske dominacije nad otokom. Nakon podjele oko budućih poteza, IRA se 1970. godine raspala na mirovni dio i PIRA-u, dio koji je nastavio s nasilnim aktivnostima. Što su politički uvjeti djelovanja u Sjevernoj Irskoj postajali složeniji i što su više dolazila u pitanje sredstva (politička ili vojna) koja će dovesti do cilja, PIRA je doživljavala sve veća raslojavanja, tako da se od nje odvaja "Prava" PIRA, a kasnije i IRA "Kontinuiteta", koje kasnije i same doživljavaju raskole. U svom terorističkom djelovanju PIRA koristi, tzv. sustav ćelija (*cell system*), u kojemu su manje operativne jedinice (5-8 pripadnika) specijalizirane za

izvođenje raznih zadataka. Na čelu organizacije nalazi se Vojno vijeće koje diktira političke smjernice organizacije i buduće poteze. Glavnu snagu lojalista (protestanata) čini Ulsterski obrambeni savez (*UDA Ulster Defence Association*) koji ne prihvaća bilo kakve reforme (bilo vlade iz Londona ili Belfasta) koje bi mogle doprinijeti slabljenju dominacije protestanata u Sjevernoj Irskoj. U bezobzirnom sektaškom nasilju od strane UDA-a, stradali su brojni katolici, tako da su početkom 1990. godine lojalističke organizacije ubile više ljudi, nego republikanski teroristi. Osim njih postoje i Ulsterski dobrovoljci-UVF i Komandosi crvene ruke koji, iako manji, ne zaostaju po brutalnosti za UDA-om.

U zadnjem poglavlju (Instrumenti vlade Ujedinjenog Kraljevstva u rješavanju suvremenog sjevernoirskog sukoba, str. 275-407) pokazuju se svi oni mehanizmi i sredstva koje je britanska vlada u tridesetogodišnjem periodu primjenjivala da bi smirila stanje u Sjevernoj Irskoj. Te inicijative prolazile su kroz razne evolucije, među kojima su korištenje brutalnih metoda vlasti prema republikanskim, a ponekad i lojalističkim organizacijama (ako se nisu uklapali u generalnu političku liniju vlade), do pozivanja na pregovore i sjedanja za stol s istim tim organizacijama. Jedan od tih tajnih poteza bio je i program "pucaj da ubiješ", koji je rezultirao serijom protuzakonitih likvidacija od strane RUC-a Kraljevskog Ulsterskog redarstva krajem 1982. godine, ali se ipak pokazao neuspješnim. Početkom 1990. godine vlada je primijenila uporabu "svjedoka pokajnika" u sudskim procesima kako bi zadala moralni udar terorističkim organizacijama. Iako je imao dobre rezultate, na pritisak domaće i inozemne javnosti, vlada je odustala od toga poteza. Nakon mnogih početaka pregovora i odustajanja, mirovni sporazum je s mrtve točke pokrenuo američki pritisak pod administracijom Billa Clintona (američki kapital je 80-tih istisnuo britanski s prvog mjesta u Irskoj). Tako je došlo do sporazuma na Veliki petak 1998. godine kojim je dogovoreno da će odluku o budućem ustavnom položaju Sjeverne Irske donijeti, demokratskim putem, većina tamošnjeg stanovništva, a Republika Irska će se odreći teritorijalnih pretenzija prema Sjevernoj Irskoj. Sporazum je predviđao i

da unionisti odustanu od modela "vladavine većine" koji je prevladavao od 1921. do 1972. godine. Međutim, sporazum je također omogućio unionistima da Sjeverna Irska ostane dio Ujedinjenog Kraljevstva sve dok to želi većina sjevernoirskog stanovništva. Prekid vatre je postignut, a krenuo je i proces razoružavanja republikanaca i lojalista.

U Zaključku, str. (409 - 421) rezimira se "irsko pitanje" u njegovom dugom trajanju i konstatira da je taj sukob nerješiv ukoliko njegovi akteri ostanu na izvornim, dijametralno suprotnim polazištima i ciljevima. Početkom 21. stoljeća mir je u Sjevernoj Irskoj postao stvarnost.